

سرشناسه:	شریفی، عنایت‌الله، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور:	درس‌نامه اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم) / عنایت‌الله شریفی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری:	۲۹۶ ص.
فروست:	مجموعه اخلاق اسلامی؛ ۳۹
شابک:	978-964-531-767-4
وضعیت فهرست‌نویسی:	فبا
موضوع:	اخلاق اسلامی
موضوع:	احادیث اخلاق - قرن ۱۴
موضوع:	اخلاق اسلامی - جنبه‌های قرآنی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۳ ۴۴۴ش/ BP۲۴۷
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۶
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۳۷۱۲۹۸۴

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۳۷۷۴۹۹۱۹ - ۰۲۵

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir

درس نامه اخلاق اسلامی

(مبانی و مفاهیم)

عنايت الله شريفی

دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علامه طباطبائی

مجموعه اخلاق اسلامی

۳۹

درس نامه اخلاق اسلامی
(مبانی و مفاهیم)

نویسنده: عنایت الله شریفی

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

حروفچین: اعظم یزدلی

ویراستار: امیرعباس رجبی

صفحه آرا: صالح زارع

طراح جلد: حسین موسی زاده

ناشر: دفتر نشر معارف

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۳

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۳۱ - ۷۶۷ - ۴

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴

پاتوق کتاب قم (شعبه یک): خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن: ۳۷۷۲۵۴۵۱

پاتوق کتاب قم (شعبه دو): ابتدای بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها،

تلفن: ۳۲۹۰۴۴۴۰

پاتوق کتاب تهران: خیابان انقلاب، چهارراه کالج، پلاک ۷۱۵، تلفن: ۸۸۹۱۱۲۱۲، نمابر: ۸۸۸۰۹۳۸۶

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir، پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

از جمله ابعاد قابل توجه ادیان، بعد اخلاقی است که همت رسولان و فرستادگان الهی بر نهادینه کردن آن استوار بوده است. براساس آموزه‌های اسلامی، آمدن آخرین فرستاده الهی برای تمام نمودن مکارم اخلاق بیان شده است. مشکلات جهان معاصر در کنار آمیخته شدن زندگی انسان به دستاوردهای مادی و فتح قله‌های تکنولوژی و صنعت، نیاز توجه به آموزه‌های اخلاقی را بیش از پیش نموده است. افزون بر اخلاق فردی و توجه به خویشتن و پاسداشت الزامات اخلاقی درباره خود همچون کرامت نفس و عزت‌مندی، عرصه‌های اجتماعی و حرفه‌ای نیز به‌طور جدی نیازمند دستیابی به مهارت‌های اخلاقی و پیمودن مسیر اخلاق است.

با قاطعیت می‌توان گفت دین به‌عنوان ظرفیت وحیانی، ارائه‌گر تصویر جامعی از مفاهیم اخلاقی است که ضمن بیان مبانی هماهنگ با ساختار وجودی انسان، به تشریح مفاهیم مورد نظر خود، بر اساس آموزه‌های الهی می‌پردازد. بخش مهمی از مسائل اخلاقی و مفاهیم مورد نظر را می‌توان در متون دینی به‌ویژه در آموزه‌های قرآن و روایات معصومان علیهم‌السلام یافت که زمینه‌ساز ارائه الگو و نظام اخلاقی مبتنی بر آموزه‌های دینی است.

کتاب پیش‌رو که حاصل تلاش محقق ارجمند جناب حجت الاسلام دکتر **عنایت الله شریفی** دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علامه طباطبائی است، بر اساس تعالیم اسلامی و برگرفته از قرآن و روایات به تبیین مبانی و مفاهیم اخلاق پرداخته و به‌صورت درسنامه، دانشجویان را با عمده مباحث اخلاق اسلامی در قالب مبانی و مفاهیم اخلاقی آشنا می‌سازد.

این کتاب که در چارچوب سرفصل مصوب درس اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم) به ارزش دو واحد درسی و به شکل آموزشی در هفده درس تنظیم شده است، ضمن بیان اهداف هر درس

به تبیین معارف اسلامی در این زمینه پرداخته و در پایان هر درس، با بیان پرسش‌ها و منابع بیشتر برای مطالعه، دانشجویان را در کسب دانش اخلاق و مهارت‌های اخلاقی، یاری می‌رساند. معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی ضمن تشکر از نویسنده محترم، از تلاش‌های مدیر گروه اخلاق اسلامی جناب دکتر محمدجواد فلاح که پیشنهاداتی را در بهبود اثر ارائه نمودند، سپاسگزارم. از کارشناس گروه آقای مهدی فدایی و مدیر محترم امور پژوهشی جناب آقای سید سعید روحانی که در پی‌گیری و انتشار اثر تلاش وافری داشتند، کمال تشکر و قدردانی را داریم. این معاونت دیدگاه‌های اساتید ارجمند، صاحب‌نظران و دانشجویان را در مورد این کتاب و دیگر آثار این مجموعه پذیراست.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۵
-------	----

بخش نخست: کلیات و مبانی

(۱۷ - ۷۲)

فصل اول: کلیات

(۱۹ - ۳۶)

درس اول: آشنایی با دانش اخلاق اسلامی	۱۹
معناشناسی	۱۹
الف) تعریف اخلاق و علم اخلاق	۱۹
ب) اخلاق اسلامی	۲۱

فصل دوم: مبانی اخلاق اسلامی

(۳۷ - ۷۲)

درس دوم: خداشناسی	۳۷
الف) خداشناسی	۳۷
ب) آثار شناخت و معرفت خدا	۴۱
درس سوم: انسان‌شناسی	۴۷
الف) مفهوم انسان‌شناسی	۴۷
ب) جایگاه و منزلت انسان در قرآن	۵۰
ج) هدفمندی زندگی انسان	۵۵
درس چهارم: اخلاق و دین	۶۳
الف) تعریف دین	۶۳
ب) رابطه دین و اخلاق	۶۴
ج) نظریات درباره رابطه دین و اخلاق	۶۴
د) کارکردهای دین در اخلاق	۶۵

بخش دوم: مفاهیم اخلاق اسلامی

(۲۸۸ - ۷۳)

فصل اول: اخلاق بندگی

(۱۴۲ - ۷۵)

۷۷	درس پنجم: فضائل اخلاق بندگی (۱)
۷۷	عبادت
۷۷	الف) تعریف عبادت
۷۸	ب) منشأ و اقسام عبادت
۷۹	ج) فلسفه عبادت
۷۹	د) نماز زیباترین و آسان‌ترین عبادت
۹۱	درس ششم: فضایل اخلاق بندگی (۲)
۹۱	اخلاص
۹۱	الف) تعریف اخلاص
۹۲	ب) آثار اخلاص
۹۳	تقوا
۹۳	الف) تعریف تقوا
۹۴	ب) آثار و نتایج تقوا
۹۶	توکل
۹۶	الف) تعریف توکل
۹۶	ب) توکل در قرآن و روایات
۹۸	ج) منشأ توکل
۹۸	د) آثار توکل
۹۹	شکر
۹۹	الف) تعریف شکر
۱۰۰	ب) عناصر شکر
۱۰۰	ج) ارزش و اهمیت شکر
۱۰۳	د) آثار شکر
۱۰۳	ه) راه شکرگزاری
۱۰۳	دعا
۱۰۳	الف) تعریف دعا
۱۰۴	ب) آداب و شرایط دعا
۱۰۶	ج) آثار دعا
۱۰۹	ذکر
۱۰۹	الف) تعریف ذکر
۱۰۹	ب) اهمیت ذکر

۱۰۹	(ج) مراتب و اقسام ذکر
۱۰۹	(د) آثار ذکر
۱۱۰	ترس و امید (خوف و رجا)
۱۱۵	درس هفتم: فضائل اخلاق بندگی (۳)
۱۱۵	توبه
۱۱۵	الف) تعریف توبه
۱۱۶	ب) ارزش و فضیلت توبه
۱۱۷	ج) آثار و برکات توبه
۱۱۹	د) گونه‌های توبه
۱۲۰	حُب خداوند
۱۲۰	الف) معنای محبت و عشق
۱۲۲	ب) اقسام عشق
۱۲۲	ج) آثار و نشانه‌های محبت و عشق به خدا
۱۲۵	رضا
۱۲۵	الف) تعریف رضا
۱۲۵	ب) اهمیت رضا
۱۲۶	ج) مراتب رضا
۱۲۶	د) آثار رضا
۱۲۷	تسلیم
۱۲۷	الف) اهمیت تسلیم
۱۲۸	ب) منشأ تسلیم و راه رسیدن به آن
۱۳۱	درس هشتم: رذایل اخلاق بندگی
۱۳۱	گناه
۱۳۱	الف) تعریف گناه
۱۳۱	ب) انواع گناهان
۱۳۲	ج) پیامدهای گناه
۱۳۴	ریا
۱۳۴	الف) تعریف ریا
۱۳۵	ب) اقسام ریا
۱۳۵	غفلت
۱۳۵	الف) تعریف غفلت و نکوهش آن
۱۳۶	ب) پیامدهای غفلت
۱۳۷	یأس و ناامیدی از رحمت خدا
۱۳۸	ناسپاسی (کفران نعمت)
۱۳۹	پیامدهای ناسپاسی

فصل دوم: اخلاق فردی

(۲۰۰ - ۱۴۳)

۱۴۵	درس نهم: فضائل اخلاق فردی (۱)
۱۴۵	خودشناسی و خودسازی
۱۴۵	الف) خودشناسی
۱۵۰	ب) خودسازی
۱۵۵	درس دهم: فضائل اخلاق فردی (۲)
۱۵۵	عزت نفس
۱۵۵	الف) اهمیت عزت نفس
۱۵۶	ب) عوامل و زمینه‌های عزت نفس
۱۵۶	آراستگی
۱۵۶	الف) اهمیت آراستگی
۱۵۷	ب) نظافت جسم
۱۵۹	ج) نظافت و آراستگی لباس
۱۶۰	د) مسواک زدن
۱۶۱	ه) استعمال بوی خوش
۱۶۲	تفکر
۱۶۳	حکمت
۱۶۳	الف) تعریف حکمت
۱۶۳	ب) ارزش حکمت
۱۶۴	ج) آثار حکمت
۱۶۵	شرح صدر
۱۶۵	الف) تعریف شرح صدر و اهمیت آن
۱۶۶	ب) آثار شرح صدر
۱۶۷	صبر
۱۶۷	الف) تعریف صبر
۱۶۷	ب) منشأ صبر
۱۶۸	ج) درجات و مراتب صبر
۱۶۸	حلم
۱۶۸	الف) تعریف حلم
۱۶۹	ب) آثار حلم
۱۷۳	درس یازدهم: فضائل اخلاق فردی (۳)
۱۷۳	حیا
۱۷۴	عفت و پاکدامنی
۱۷۴	الف) تعریف عفت
۱۷۵	ب) انواع عفت

۱۷۶	غیرت
۱۷۶	الف) معنای غیرت
۱۷۷	ب) غیرت و چالش‌ها
۱۷۸	شجاعت
۱۷۸	الف) تعریف شجاعت
۱۷۹	ب) آثار شجاعت
۱۷۹	زهد
۱۸۰	قناعت
۱۸۳	درس دوازدهم: رذایل اخلاق فردی
۱۸۳	حب دنیا
۱۸۵	هواپرستی
۱۸۵	الف) تعریف هواپرستی
۱۸۵	ب) پیامدهای هواپرستی
۱۸۷	طمع
۱۸۷	حرص
۱۸۹	بخل
۱۸۹	الف) معنای بخل
۱۹۰	ب) انواع بخل
۱۹۰	ج) پیامدهای بخل
۱۹۱	غضب
۱۹۱	الف) تعریف غضب
۱۹۲	ب) آثار غضب
۱۹۳	عجب
۱۹۳	الف) تعریف عجب
۱۹۴	ب) فرق عجب و کبر
۱۹۵	قساوت
۱۹۵	الف) تعریف قساوت
۱۹۵	ب) قساوت قلب
۱۹۸	ج) درمان قساوت قلب

فصل سوم: اخلاق اجتماعی

(۲۸۸ - ۲۰۱)

۲۰۳	درس سیزدهم: فضائل اخلاق اجتماعی (۱)
۲۰۳	احسان
۲۰۳	الف) تعریف احسان
۲۰۴	ب) مصادیق و موارد کاربرد احسان

۲۰۷	عدالت
۲۰۷	الف) تعریف عدل
۲۱۰	ب) کارکردها و آثار عدالت در جامعه
۲۱۳	وفای به عهد و پیمان
۲۱۴	احترام به بزرگان
۲۱۴	مدارا
۲۱۴	الف) تعریف مدارا
۲۱۵	ب) فضیلت مدارا
۲۱۶	ج) آثار مدارا
۲۱۷	حسن خلق (خوش‌رویی، خوش‌خویی و خوش‌گویی)
۲۱۷	الف) تعریف حسن خلق
۲۱۷	ب) خوش‌رویی و خوش‌خویی
۲۱۸	ج) خوش‌سخنی
۲۲۵	درس چهاردهم: فضایل اخلاق اجتماعی (۲)
۲۲۵	راست‌گویی
۲۲۶	تواضع و فروتنی
۲۲۶	الف) تعریف تواضع
۲۲۶	ب) ارزش تواضع
۲۲۷	امانت‌داری
۲۲۸	عفو و بخشش
۲۳۰	انفاق
۲۳۰	الف) تعریف و اهمیت انفاق
۲۳۰	ب) شرایط انفاق
۲۳۲	ج) مهم‌ترین موارد انفاق
۲۳۴	سخاوت
۲۳۴	الف) اهمیت سخاوت
۲۳۵	ب) مصادیق سخاوت
۲۳۹	درس پانزدهم: فضائل اخلاق اجتماعی (۳)
۲۳۹	امر به معروف و نهی از منکر
۲۳۹	الف) تعریف
۲۴۰	ب) آثار و نتایج آن
۲۴۱	ج) شرایط امر به معروف و نهی از منکر
۲۴۲	تعاون و همدلی
۲۴۲	الف) اهمیت و معنای تعاون
۲۴۳	ب) آثار تعاون و همدلی

۲۴۴	ایثار
۲۴۴	الف) تعریف ایثار
۲۴۴	ب) اقسام ایثار
۲۴۵	ج) آثار و فواید ایثار
۲۴۷	مراعات حریم دیگران
۲۴۷	الف) رعایت حریم شخصی و خصوصی دیگران
۲۴۷	ب) حفظ حریم خانه و اتاق دیگران
۲۴۹	پوشش و حجاب
۲۴۹	الف) اهمیت و ضرورت پوشش برای مردان و زنان
۲۵۰	ب) فلسفه پوشش از دیدگاه اسلام
۲۵۱	صله رحم
۲۵۱	الف) تعریف صله رحم و اهمیت آن
۲۵۱	ب) آثار صله رحم
۲۵۲	ج) قطع رحم و پیامدهای آن
۲۵۵	درس شانزدهم: رذایل اخلاق اجتماعی (۱)
۲۵۵	تکبر
۲۵۵	الف) تعریف تکبر
۲۵۶	ب) نکوهش تکبر
۲۵۶	ج) پیامدهای تکبر
۲۵۷	حسد
۲۵۷	الف) تعریف
۲۵۸	ب) پیامدهای حسادت
۲۵۹	جاه‌طلبی
۲۵۹	الف) تعریف جاه‌طلبی
۲۶۰	ب) نکوهش جاه‌طلبی
۲۶۰	ج) زیان‌های جاه‌طلبی
۲۶۱	عیب‌جویی
۲۶۱	الف) تعریف
۲۶۱	ب) نکوهش عیب‌جویی
۲۶۲	ج) پیامدهای عیب‌جویی
۲۶۳	سوء ظن و بدگمانی
۲۶۳	الف) تعریف
۲۶۴	ب) پیامدهای بدگمانی
۲۶۵	دروغ
۲۶۵	الف) تعریف دروغ
۲۶۵	ب) نکوهش دروغ

۲۶۶	 (ج) مراتب دروغ
۲۶۷	 (د) پیامدهای دروغ
۲۶۹	 غیبت
۲۶۹	 الف) تعریف غیبت
۲۶۹	 ب) اقسام غیبت
۲۷۰	 ج) نکوهش غیبت
۲۷۱	 د) گوش دادن به غیبت
۲۷۳	 درس هفدهم: رذایل اخلاق اجتماعی (۲)
۲۷۳	 سخن چینی
۲۷۳	 الف) تعریف سخن چینی
۲۷۳	 ب) نکوهش سخن چینی
۲۷۴	 ج) پیامدهای سخن چینی
۲۷۵	 د) راه درمان
۲۷۵	 تمسخر
۲۷۵	 الف) تعریف استهزا و تمسخر
۲۷۵	 ب) نکوهش استهزا
۲۷۶	 ج) انگیزه‌ها و ریشه‌های تمسخر
۲۷۸	 تهمت
۲۷۸	 الف) تعریف تهمت
۲۷۸	 ب) نکوهش تهمت
۲۷۹	 فحش و ناسزاگویی
۲۸۰	 نجوا یا سخن در گوش
۲۸۲	 چشم‌چرانی
۲۸۳	 خلوت کردن با نامحرم
۲۸۴	 قهر کردن
۲۸۵	 آزار والدین